

אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן החר הטוב הזה והלבנן (ג, כה).

דרש רבי שמלאי, מפני מה נתאווה משה לכנס לארץ ישראל וכי לאכול מפריה או לשבוע ממוכה הוא צריך, אלא אמר הרבה מצוות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י אכנס אני כדי שיתקיימו על ידי, אמר לו הקב"ה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר מעלה אני עליך כאילו עשיתם שנאמר (ישעיה נג, ב) לכן אחלק לו ברכים ואת עצומים יחלק שלל תחת אשר הערה למות נפשו וגו' (סוטה יד).

ולכא"ה הדברים צ"ב היאך יקבל שכר אם לא עשה את המצוות. ואין לומר דהוי כמו דנאנס ולא עשה, דהא מלשון הגמ' משמע דהוי ענין מיוחד במשה וכדאמרינן לה אקרא לכן אחלק לו ברכים ואת עצומים יחלק שלל וגו'.

והנראה בזה דהנה בב"ב (נז) איתא אמר רב יהודה אמר שמואל כל שהראהו הקב"ה למשה חייב במעשר לאפוקי מאי לאפוקי קיני קניי וקדמוני, ובחזו"א (ב"ב שם) הקשה דצ"ב ממ"נ אי קדשינהו חייבים ואי לא קדשינהו מאי מהני הא דהראהו הקב"ה למשה, ותירץ דהא דכל מקום אשר תדרוך כף רגליכם אפי' חו"ל לא נהג בבית שני, שלא היו כל ישראל עליה וחסר אורים ותומים ואם ישבו בחו"ל לא מהני קידוש, הלכך בעינן לדעת מה היא א"י וכו' ע"ש.

ולהלן (לד, א) ויראהו ה' אלוקים את כל הארץ את הגלעד עד דן, ותמה הרמב"ן שם דגלעד מהלקו של ראובן מעבר הירדן היה ואינה מגבולות פר' מסעי וע"ש מש"כ בזה.

והנראה דאח"כ דאלולי שהראהו הקב"ה למשה את הגלעד היה הגלעד חשיב כח"ל ולא מיהיבא ע"י כיבוש משה דהוי כיבוש יחיד, (עיי' קה"י שביעית סי' ה') ורק ע"י ראייה זו של משה רבינו חל עליה תורת ארץ ישראל שיהינה בה כיבוש להיחבה במעשר.

וזהו שאמר לו הקב"ה למשה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר מעלה אני עליך כאילו עשיתם דהיינו ע"י שהראהו ועשאה כארץ ישראל שחייבת במעשרות".

והנה יעויין יבמות (טז). עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית, וכתבו התוס' פירש בקונטרס דישראלים הדרים בארץ עמון ומואב שכיבש משה מסיוחן ונתקדשו בקדושת הארץ ועכשיו בבית שני במלה קדושתה, וקשה לר"ת דבפסחים (נב:) אמרינן ג' ארצות לביעור יהודה ועב"ה וגליל, ועב"ה היא ארץ סיוחן ועון אלמא קידשוה עולי בבל, ותירץ ר"ת דהתם בארץ סיוחן ועון שלא היתה של עמון ומואב אבל ארץ סיוחן שכיבש מעו"מ לא קידשו עולי בבל כדמשמע הכא.

ולפמשנ"ת יש ליישב דברי ר"ת ולא מטעמיה דלא כיבשו עולי בבל, אלא די"ל דחלקים אלו של עבר הירדן לא הראהו הקב"ה למשה ודו"ק.

ויתעבר ה' כי למענכם ולא שמע אלי ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה (ג, כז).

בספרי איתא ולא שמע אלי ולא קיבל תפילתי ר' נתן אומר הרי הוא אומר הן קל כביר לא ימאס אין הקב"ה מואם בתפילתן של רבים אבל כאן לא קיבל תפילתי.

ובנצי"ב (עמק הנצי"ב פרשת פנחס פי' ד') תמה הרי משה יחיד היה. וע"ש מש"כ ליישב, ודוחק.

והנראה שהפשט הוא שהתלונן משה על ישראל שלא התפללו בשבילו שאילו הם היו מתפללין היה תפילת רבים וודאי שהיו נענין, ופי' הפס' ויתעבר ה' כי למענכם היינו באשמתכם. ולכא"ה אינו מובן דהא בחטאו מות, וכן צ"ב בקרא דגם כי התאנף ה' בגללכם לאמור גם אתה לא תבוא שמה וצ"ע דמשמע דבגלל חטא המרגלים וזה אינו. ולפמשנ"א א"ש דרצה לומר באשמתכם ורומז שיכלו לתקן ע"י שיתפללו תפילת רבים.

ויתעבר ה' כי למענכם ולא שמע אלי ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה (ג, כז).

יבואר עפ"מ"ש רש"י לקמן (לד, ב) וימת שם משה אפשר משה מת וכתב וימת שם משה, אלא עד כאן כתב משה מכאן ואילך כתב יהושע. נמצא לפ"ז סיום מה שכתב משה הוא ושמה לא תעבור (שם, ד) וסיים באות רי"ש. ותחלת התורה בבי"ת בראשית ברא וגו'. וזשאה"כ רב לך. שאתה לא תכתוב אלא החלק שבין אותיות ר"ב.

עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפנה ותימנה ומזרחא וראה בעיניך כי לא תעבר את הירדן הזה (ג, כז).

ג' במסורה ושא חזא הכא, ואידך ושא את מספר שמתם (במדבר ג, מ) ראה עניי ועמלי ושא לכל חטאותי (תהילים כה, יח). נ' שרומז ג' דברים מקרעין גזר דינו של אדם שינוי מקום, שינוי השם ושינוי מעשה.

לא תספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו לשמר את מצות ה' אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם (ד, ב).

הטעם שמראה בזה שמה שמרחיק מעבירה אינו מפני מצות המלך וכגדר אפשי בבשר חזיר ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי, אלא מפני שהוא שונא הגוף ורוצה להסתגף. וז"ש בירושל' בנדר לא דייך במה שאסרה תורה שזה כפוגם בכבוד התורה.

ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה (ד, ו).

וקשה אטו מפני כך צריכים לשמורם להתכבד בפני או"ה. ונראה עפ"מ"ש המפרשים בטעם מיתת משה במדבר למופת על תורה מן השמים שאל"כ איך סידר לכם חוקים לעשות בא"י שלא היה שם כלל, משא"כ אילו נכנס יש פתחון פה לומר שציוה החוקים לאחר כניסתו. ובאמת היה עוד תועלת בזה שלא נכנס להראות אמיתת התורה שלא היה לו כל תועלת ופניה עצמית, וזה שאמר הכתוב ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר ציוה ה' אלוקים לעשות כן בקרב הארץ ולכן ושמרתם וגו' כי היא חכמתכם ובינתכם, וא"כ הרי לכם שהם חוקים נכונים וע"כ שהם מהקב"ה ולא מלבי.

כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אליו כח' אלהינו בכל קראנו אליו (ד, ז).

הלכה אדם מישראל שקרא ק"ש מהו שיהא מותר להתפלל לאחר זמן ומסיק דצריך לסמוך גאולה לתפלה (מ"ר).

וצ"ב מה השייכות של הלכה זו להך קרא דמי גוי גדול? ונ' הענין עפ"מ"ש רש"י בברכות (ד:) בשם הירושלמי על סמיכות גאולה לתפלה, משל לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך, יצא המלך ומצאו שהפליג אף הוא הפליג, אלא יהיה אדם מקרב להקדוש ברוך הוא אליו, ומרצהו בתשבחות וקלוסין של יציאת מצרים, והוא מתקרב אליו, ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו ע"ש. וא"ש דמסיק במדרש כאן שהקב"ה קרוב לתפלותיהם וכו'.

רק חשמו לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלכתך כל ימי חיך והורעתם לבניך ולבני בניך (ד, ט).

ירושלמי ברכות (פ"ה ה"א) הסובר תלמודו לא במהרה הוא משכח, מה טעם, דכתיב פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך. ר"ל הלומד בספרת הלב ומחדש דברים הנראים בעיניו, וזה ידוע בנפיון. וזשאה"כ (תהלים קיט, טז) בחוקותיך אשתעשע לא אשכח דברך, שהשעשועין והדושיין דאורייתא סגולה לזכרון.

^א א. ה. ע"י עוד מש"כ בזה רבינו במו"מ בין רבינו לבעל הקה"י, נדפס בקובץ אהל לאה ח"ד עמ' קל"ט, ובקובץ ישרון מ"ו עמ' תק"ג.

^א והנה במפת הארץ מסומן שאף דרומית לנחל יבוק יש חלקים מעמון ומואב שטהרו בסיוחן, וי"ל דחלקים אלו לא הראהו דארץ גלעד גבולה היבוק.

וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויצאך ה' אלהיך משם ביד חזקה ובזרע נטויה על כן צוה ה' אלהיך לעשות את יום השבת (ה, א).

ברמב"ן נתחבט במה שבת זכר ליצי"מ והביא דברי הרמב"ם במו"נ (ח"ב פרק ל') בעבור היותינו עבדים במצרים עובדים כל היום על כרחינו ולא היתה לנו מנוחה והוא יצונו עתה לשבות ולנוח כדי שנזכור חסדי ה' עלינו שהוצאנו מעבודה למנוחה וכתב ואינו מחייב אצלי כי בהיותנו שובתים ולא נעשה מלאכה ביום השביעי אין לנו כזה זכרון ליצי"מ.

והנראה עפ"מ"ש בדרשות בית ישי (דרוש לשבת הגדול א' אות ג) דארבע לשונות הגאולה הם בעצם ארבעה שלבים ביצי"מ, והוא עפ"מ"ס אר"ז (שמו"ר פ"א) עה"פ וירא בסבלות שמשו רבינו פעל אצל פרעה ליתן לישראל מנוחה ביום השבת א"כ זה היה האתחלתא דגאולה וע"ז אמר והוצאתי אתכם מלחם מלכות מצרים שיהיה מרגוע בכל יום השביעי ולא יסבלו כ"כ, ואח"כ ברה"ב במלה העבודה (ר"ה יא.) [וע"ש מש"כ בטעם הדבר] ועל זה אמר והצלת אתכם מעבודתם, ואח"כ בפסח נגאלו וע"ז אמרו וגאלתי אתכם בזרע נטויה, ואח"כ היה מ"ת בשבועות וע"ז ולקחתי אתכם לי לעם, ואח"כ ביאת הארץ וע"ז והבאתי אתכם אל הארץ. ובשפ"א וש"מ כתבו דמוכות רומזו לביאת הארץ נמצא דיש כאן שבת ר"ה פסח שבועות סוכות.

והנה אחר ולקחתי אתכם לי לעם כתיב וידעתם כי אני ה' המוציא אתכם מלחם מלכות מצרים, ואמרנו בברכות (לה.) כד מפיקנא לכו עבידנא לכו מילתא כי היכי ידיעיתו דאנא הוא דאפקית יתכון, והיינו נתינת השבת בטעם של זכרון האתחלתא של יצי"מ שהתחיל ע"י מנוחת השבת כנ"ל והרי דבר זה היה באמת בין מ"ת לביאת הארץ ונמצאו הכתובים כסדרן ודו"ק.

אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים (ה, ו).

בגמ' (ברכות יב:) בקשו לקבוע עשרת הדברות בק"ש אלא שכבר במלום מפני תרעומת המינין. ופירש"י שלא יאמרו לעמי הארץ אין שאר תורה אמת ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקב"ה ושמעו מפיו בסני עב"ל.

ויומקן יותר עפ"מ"ש הראב"ע כאן כי המכחשים אומרים כי והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוה היום על לבבך וגו' קאי על עשרת הדברות הכתובים בפרשה קודם להם ואותם הם כותבים במוזוה, וא"כ לפי דעתם עליהם קאי נמי מאי דכתיב וזכרת כס וגו' ובשכבך ובקומך.

שמור את יום השבת לקדשו (ה, יב).

הנה שום דברה לא נשתנתה בראשה ועיקרה מדברות ראשונות חוץ משבת שנשתנתה מזכור את יום השבת לקדשו בדברות הראשונות לשמור את יום השבת לקדשו בדברות השניות.

ונראה הענין עפ"מ"ש אין לך יפה מן הצניעות לוחות ראשונות ע"י שנתנו בפרהסיא שלמה בהם עה"ר ונשתברו וכו'.

והנה אר"ל (ביצה מז.) שכל המצוות ניתנו לישראל בפרהסיא חוץ משבת שנא' ביני ובין בני"י, נמצא שאם לכל המצוות יפה היא הצניעות, לשבת יפה היא ביותר ולכן פעלה בה הפרהסיא של לוחות ראשונות יותר מבכולן, עד שהוצרכו לשנות מזכור לשמור.

ודע דהדברות הראשונות בפר' יתרו היו לוחות ראשונות והדברות בפר' ואתחנן לוחות שניות.

ועי"ל דהוא כמ"ש תשב"ץ (ח"ג סי' מ"ג ומ"ז, הובא בחי' הגרעק"א יו"ד סי' ב' ס"ק ה') דבפשטיה דקרא אין חיוב שבת אלא בעבודת קרקע כמ"ש בהריש ובקציר תשבות [שלכן כ' שם דאין נעשה מומר רק בעבודת קרקע]. והנה בדברות האחרונות נוסף גבי לא תחמוד כו' שדהו כי אז היו קרובים ליכנס לארץ ויהיה להם שדות משא"כ בראשונות לא היה שייך שדות במדבר, והנה גם עיקר שבת לא היה שייך במדבר [ומקושש לא היה מצוי], ואמר זכור פי' בעתיד שכשתכנסו לארץ תשמרו שבת כמ"ש זכור את אשר עשה לך עמלק לפי שהיה מצוה לעתיד כמ"ש והיה בהניה וכו' וה"נ כאן.

קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר ה' אלהינו ואת תדבר אלינו את כל אשר ידבר ה' אלהינו אליך ושמעו ועשינו (ה, כד).

ואת תדבר אלינו – התקדם כחי כנקדה שנקטעתי עליכם ורפיתם את ידי כי לאיתי שאינכם חלדים להתקרב אליו מלאכה (רש"י).

לכא' קשה שהרי הקב"ה שבחן ואמר היטיבו כל אשר דברו. אך הענין כי הם אחזו במדת היראה, ונתרעם משה שהיה להם לאחוז באהבה שבה נאמר ישקני מנשיקות פיהו מן הפיצטלין שבתוך פי [ומדוקדק ל' רש"י שאינכם חרדים להתקרב אליו מאהבה], והשיב לו הקב"ה מי יתן והיה לבכם זה להם ליראה כל הימים פי' שיש מעלה ליראה מן האהבה שהיא יכולה להתקיים יותר מתוך שאינה מדרגה עלאה כ"כ.

[ו]ע"י שיחוד או"ל עילאין נפסק לפרקים משא"כ יחוד יסו"ת א"ל ליפסק לגע. כי או"ל הם חכמה שהיא מלת האהבה ויסו"ת הם בינה שהיא מלת היראה] וז"ש בגמ' (ברכות לג:) אטו יראה מילתא זוטרתא היא אין לגבי משה וכו', שהרי משה חשב זה לזוטרתא ונתרעם עליהם בשל כך, אלא שהקב"ה נתרצה בזה, וז"ש מה ה"א שואל מעמך כי אם ליראה. ודע כי יראה תחילתה מאיתערותא דלתתא כמ"ש הכל בידי שמים חוץ מיר"ש אבל אהבה אינה כן אלא היא מתנה. [ו]ע"י שיחידא עילאה א"צ העלאת מ"ן מהתחתונים אלא נעשה מאלין].

וישמע ה' את קול דבריכם בדברכם אלי וגו' שמעתי את קול דברי העם וגו' הטיבו כל אשר דברו (ה, כה).

פירוש מילות קול דבריכם נראה כי השומע דברים הנאמרים לאחר ולא אליו נקרא שומע קול דברים, ובזה יתפרש (לעיל ד, יב) קול דברים אתם שומעים ותמונה אינכם רואים, כי המדבר פה אל פה השומע גם רואה את המדבר, אבל כאן שלא ראו את המדבר הרי תורת השמיעה כמי ששומע ממדבר אל אחר.

ועי"ל עפ"מ"ש הרמב"ם במו"נ (ח"ב פל"ג) שבאמת לא שמעו הדברים רק משה והם שמעו רק קול.

ועי"ל שמע באיזה קול וניגון אמרו זה שלא היו כמסרבים לשמוע מפי הרב אלא ככוונה רצויה.

הטיבו כל אשר דברו (ה, כה).

ובמדרש (ויק"ר לב, ב, הובא בבב"ל ובמשכ"ח) חד אמר כהטבת הנרות חד אמר כהטבת הקטורת.

והנה בנרות ההטבה צריכה כהונה וגוף ההדלקה כשרה בור, ואילו בקטורת איפכא ההטבה בור וההקטרה מעונה כהונה.

והנה משה טען וכי לא יפה לכם לשמוע מפי הקב"ה מהדיוט, וא"ל הקב"ה הטיבו כל אשר דברו כהטבת הנרות דהעיקר ההכנה וכמ"ש משה אל תראו לבעבור וגו' תהיה יראתו וגו', פירוש שכל ענין התגלות הר סיני לא היה אלא הכנה לנמוע בליכם יראתו, וכמ"ש כאן הקב"ה מי יתן והיה לבכם זה להם, פירוש שהופעה זו ישרה עקמומיות שכליכם ותו לא איצטריך, וכמו הטבת הנרות שהעיקר הכנה ואח"כ כבר יכול להיות ההדיוט מדליק.

ואילו מ"ד כהטבת הקטורת מפרש על לע"ל שעתידים לשמוע מפי הקב"ה בעצמו כמו שכתב רש"י בשח"ש (א, ב) ע"ש, נמצא כל מ"ת ע"י משה אינה אלא הכנה לאותה קבלה.

ובזה יובן מ"ש בילקוט כאן מי יתן והיה לבכם זה להם לא נתקיים בעוה"ז ואימתי עתיד להתקיים לעוה"ב.

שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (ו, ד).

ב' בחינות במצות ק"ש, א. קבלת עול מלכות שמים ב. ת"ת כמ"ש השאג"א דמצוה ללמוד בוקר וערב וקבעו פרשה זו. ועי' הגהות הרא"מ הורב"ן ז"ל (ברכות יא:) דברכת אהבה רבה דומה לתפילת ר' נחוניא בן הקנה בכניסתו לכיהמ"ד שהוא בקשה על ת"ת, ואהבת עולם שבוערבית דומה לתפילת ר' נחוניא בן הקנה ביציאתו שהיא הודאה.

והנה זהו מבחינת הת"ת שבק"ש ובזה ההתחלה היא בק"ש דשחרית והגמר בק"ש דערבית כדרך שאח"כ והגית בו יומם ולילה הקדים יום ללילה, ובגמ' (עירובין סה.) אנן פעלי דיממא, משא"כ בבחינת קבלת

עומ"ש ההתחלה בק"ש דערבית כמ"ש רפ"ק דברכות דהיינו שכל יום חדש מקבל ע"ע עומ"ש מחדש.

והנה להחולקין על הרשב"א וס"ל דברכת ק"ש מענין ברכת המצות קשה למה תיקנו ב' ברכות קודם ק"ש, ולדברינו א"ש דהם כנגד ב' הבחינות הבחינה הראשונה על קבלת עומ"ש והשניה על ת"ת.

שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (ו, ד).

ס"פ מקום שנהגו, אנשי יריחו היו כורכין את שמע ולא היו מפסיקין. עיין פירש"י ותוס' ודחוק.

ונראה פשוט, דהנה תיבת אלקינו נקודה בטעם מפסיק (טפחא) לומר שהם ב' מאמרים ה' אלקינו, ה' אחד (לפי כל הפירושים). אבל אם אין מפסיקין ואומרים ביהוד ה' אלקינו ה' דומה להרבה רשויות. ובאמת פקרו מכאן המינים והביאו מכאן ראי' על אמונת השילוש¹.

שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (ו, ד).

ברכות (כ). נשים ועבדים וקטנים פטורים מקר"ש, ופרש"י אפילו קטן שהגיע לחינוך לא הטילו על אביו להנכו בק"ש לפי שאינו מצוי תמיד כשמגיע זמן ק"ש. ובתוס' שם תמחו על דבריו דהא אמרינן בסוכה (מב.) קטן היוודע לדבר אביו מלמדו פס' ראשון של ק"ש.

והנ"ל דלימוד לחד וחינוך בקריאה לחד, תדע שהרי כייל ברייתא כהדא מהתא מלמדו תורה ופס' ראשון של ק"ש, והלא תורה רק אביו חייב ללמדו ולא אמו, ואילו חינוך במצוות דעת רש"י ריש הגיגה דאף האם חייבת ללמדו, וא"כ היכי כיילינהו כהדא, אע"כ האי מלמדו ק"ש אינו אלא לימוד ולא כמצוות קריאת שמע.

ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך (ו, ה).

הר"ן סוכה פרק לולב הגזול (פז). פסק דצריך אדם ליתן כל ממונו כדי לא לעבור על מצות ל"ת (הובא דבריו או"ח תרנ"ו ויור"ד קנ"ו) ובהרי"ז (הובא בבבאור הגר"א יור"ד שם ס"ק ה) הקשה עליו דדוקא על ג' עבירות חמורות נאמר בכל מאודך ומחוייב למסור כל רכושו אבל בשאר עבירות אין צריך למסור כל ממונו.

והנראה דיש חילוק בין ג' עבירות חמורות לשאר איסורי ל"ת, דבכל העבירות אין המטרה מסירת הממון אלא אסור לעבור אפילו במקרה של איבוד הממון, וכמו שג' עבירות חמורות אסור לעבור אפי' במקרה של איבוד נפשו. ומהסברא י"ל כמ"ש רש"י סו"פ בן סורר לגבי מס' דאין לעבור על מצות המלך בשום אופן, ורק בפקד' י"ש היתר מיוחד דכתיב וחי בהם אבל באיבוד ממון ליכא היתר משא"כ בע"ז שנלמד מהפס' ואהבת את ה' בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך ודרשינן בכל מאודך בכל ממונך, הפשט הוא מסור עצמך וממונך וקדש את שמי שזה מעשה אהבה, והיינו שהמבוקש הוא גוף מסירות הנפש והממון וכעין מצות ונקדשת.

והנראה הכרעה במחלוקת הר"ן והמהרי"ו, דהנה המנ"ח (מ' רצ"ו) כתב דאיכא חילוק בין היכא שאנסו אנס לעבור עבירה ואם לא ייהרגו לבין היכא שיכול להתרפאות ע"י מעשה עבירה, דהיכא שאנסו אנס לעבור על איסור א"כ ההריגה באה לו ע"י העבירה עצמה וזוהי י"ל דוחי בהם ולא שימות בהם כתיב, משא"כ היכא שיכול לרפאות עצמו ע"י איסור, דהחול אינו בא מחמת העברה אלא רק שיכול להציל עצמו ע"י שיעבור על איסור, בזה לא נאמר וחי בהם ולא שימות בהם וא"כ י"ל דה"ה נמי בממון דהיכא דרוצין לאונסו בממונו מפני שאינו עובר על איסור א"צ למסור ממונו מלבד באיסור ע"ז שבו נאמר בכל מאודך, משא"כ היכא שיכול רק להציל ממונו בגוונא שיעבור על איסור אה"נ דאסור².

ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך (ו, ה).

ואהבת את ה' אלקיך כג' כמנין אם יתמהמה חכה לו כי בא יבא לא יאחר (ע"ה כ). כי הציפיה לישועה מיסוד האהבה. ולכן קוראין תמיד בפרשה זו בשבת נחמו.

ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך (ו, ה).

ואהבת את ה' אלקיך – שיהא ש"ש מתאהב על ידך שיהא וכו' ודבורו בנחת עם הבריות מה הבריות אומרות פלוני שלמד תורה כמה נאים דרכיו אשרי אביו שלמדו תורה וכו' (יומא פו). הנה באבות הוא היה מונה שבחם וכו' ר"י בן חנניה אשרי יולדתו, ואינו מוכן דבכולם חשב מעלה מסוימת שיש לכל אחד מהם וכאן כתב שבה סתם.

ונראה שגם זו היא מעלה מסוימת לומר שר"י בן חנניה מצויין במדה זו ששם שמים מתאהב על ידו והבריות אומרות עליו אשרי יולדתו. וכדאשכחן שהיה מצוין במדת ד"א וכמ"ש במדר"א (פרקי ב"ע פ"ג) שדפק על פתחו של פילוסופוס וכו' ובכ"מ מצוינו שהיה מתיצב לפני מלכים ומתוכה עם חכמיהם (וכמעט שהדברים מפורשים כך בפ' הרע"ב ע"ש).

ושנתם לבניך ודברת בם בשבתך בבייתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך (ו, ז).

ביומא (יט): ודברת בם ולא בתפלה, ע' רש"י ותוס' מה שפירשו. ונראה לפרש באופן אחר בהקדם מש"כ הגר"א בשנ"א (ברכות פ"ג מ"ג) [ועיין מראה כהן שם] שבק"ש אין אדם מוציא את חברו יד"ח. והענין כי ק"ש עיקרה המעשה דהיינו מעשה הדבור כמ"ש ודברת בם, (והיינו כי ההפרש בין לשון דבור ללשון אמירה, כי דבור מראה על גוף מעשה הדבור דהיינו שכשיאמר האומר פלוני דיבר עם פלוני העיקר לומר שדיבר אבל אין נ"מ פרטי הדבור מה אמר לו, משא"כ אמירה קאי על תוכן הדברים שאמר לו כך וכך) וקפידת התורה בק"ש שכל אחד יתעסק במעשה הדבור של ק"ש משו"ה א"א להוציא חברו יד"ח. וע"ז קאמר דחידוש זה אינו בתפלה.

וקשרתם לאות על ידך והיו לטמטפת בין עיניך (ו, ח).

כל זמן שבין עיניך יהיו שתיים (מנחות לו). הענין כי תפילין של יד לצורך עצמו כמשרו"ל (מנחות לו). לך לאות ולא לאחרים לאות. ואילו תפילין של ראש לצורך אחרים כמשרו"ל (שם לה): וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך אלו תפילין שבראש. וכבר ארז"ל (ב"ב ס). התקישו וקושו קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים.

וקשרתם לאות על ידך והיו לטמטפת בין עיניך (ו, ח).

והיו לטמטפות, טט בכתפי שתיים פת באפריקי שתיים (רש"י) – פ' דהרשב"ם פ' מוטפות לשון תכשיט, וע"ז ארז"ל תכשיט מיוחד היה והיה נקרא טמטפות והוא תכשיט בעל ד' חלקים ב' וכו', והם קוראים לו כך ע"ש שבכתפי טט ב' ובאפריקי פת ב'. ולכן התורה אמרה שהדברים האלה תעשה לך כעין תכשיט הנקרא טמטפת, ודו"ק.

וקשרתם לאות על ידך והיו לטמטפת בין עיניך (ו, ח).

בטו"ח (ס' כ"ה) כתב שברכה שניה על תפילין חוזרת גם על ש"י ומטעם זה אין להפסיק ביניהם. וזה סותר למש"כ (ס' כ"ו) דבתש"י אין מבכרין שתיים אלא בלא אחת וע"ש הגהת האחרונים.

ונראה עפ"ד הרש"ש (שבת כח): דאף תש"י צ"ל מן המותר בפיד משום דאתקש לש"ר. ונראה דיש בתש"י ב' דינים א' תכלית לעצמה, וב' הכשר לש"ר, כיון דדרשי' כ"ז שבין עיניך יהיו שתיים ודו"ק. וא"ש ק' הרש"ש שם.

וקשרתם לאות על ידך והיו לטמטפת בין עיניך וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך (ו, ח-ט).

נראה דהני תלת וקשרתם וגו', והיו לטמטפת וגו', וכתבתם וגו', כנגד ככל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך. וקשרתם כנגד ככל לבבך כמ"ש"כ בשו"ע (כ"ה סע' א') על ה"ד כנגד הלב, וכמ"ש"כ (משלי ג, ג) קשרם על לוח לבך. ועל הראש כנגד הנשמה שבמוח, ועל הבית היינו רכושו של אדם כנגד מאדך שדרשו ז"ל ממונך, מה ביתו ברשותו אף כל ברשותו (ב"ק סט:).

ומה שבפרשת והיה כתיב וכתבתם וגו' בלשון יחיד אע"פ שכל הפרשה נאמרה בלשון רבים משום דלא כתיב התם ובכל מאדכם.

¹ א. ה. אמנם ע"י ככלא רבתי (פ"ז) דאיאת שם שר"ג טפח על הדלת.
² א. ה. ע"י עוד מש"כ בקו' אוצר בלום, נדפס בקובץ ישורון מ"ז.

¹ ע"י דרשות בית ישי ס"י כ' (דרוש לר"ה הו"ר ושמ"ע).
² ע"י חידושי בית ישי ס"י מ"ז.

ובתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך (ו, ט).

כתב הרמב"ם (פ"א מהל' תפילין הי"א) דמזוזה אינה צריכה עיבוד לשמה, ועיין בכ"מ תשובת הרמב"ם לחכמי לונלי דשאני ס"ת ותפילין שעצמן הם המצוה אבל עצמה של מזוזה אינה המצוה, ולא תחשב מצוה אלא מפני שהבית חייב ואם אין בית אין מזוזה. ונלאו כל חכמי לב בביאור דבריו עיי"ש בכ"מ, ועיין בהג"מ שהביא י"מ שכוונתו דמזוזה אינה חובה אלא שמירה מן המזיקין עיי"ש באורך.

והנה באמת דין זה מפורש הוא בירושלמי (פ"ג דיומא ה"ו) דת"ק מכשיר עור שעובד לשם קמיע למזוזה ורשב"ג פוסל, והרמב"ם פסק כת"ק. והנה בבבלי (גיטין מה): איתא ציפן זהב או שטלה עליה עור בהמה טמאה פסולות עור בהמה טהורה כשרות ואע"פ שלא עיבדן לשמן רבי שמעון בן גמליאל אומר אפילו עור בהמה טהורה פסולות עד שיעבדן לשמן, ונראה דהדא פלוגתא היא וכמו שיבאר. והרמב"ם אויל בזה לשיטתו דפסק כת"ק דרשב"ג (פ"ג מתפילין ה"ו), וכן רש"י שפסק נמי כת"ק גבי עור הבתים כמ"ש התוס' (ד"ה עד שיעבדום), פסק ג"כ בפ' התכלת (מב): דמזוזה אינה צריכה עיבוד לשמה עיי"ש ובתוס' (ד"ה תפילין). ובביאור תשובת הרמב"ם נראה דהנה במנחות (לד.) איתא יכול יכתבנה על האבנים אמר קרא וכתבתם כתיבה תמה והדר על מזוזות ופירש"י דאין כתיבה תמה אלא על הספר. חזינן מהכא דכל עיקר דין ספר שבמזוזה אינו אלא דין בכתיבה כדי שתהא כתיבה תמה, ואינו מעצם החפצא דמזוזה, דשאני דין מזוזה מדין ס"ת ותפילין דהתם הקלף הוא גוף החפצא דקדושה, ועיבוד וכתיבה הוו מילי דמשוו ליה חפצא דמצוה, הלכך בעי לשמה ככל דין לשמה דהוא דין במידי דאשווי חפצא, משא"כ מזוזה אין לה שם מזוזה בפני עצמה אלא ע"י הכיתוב דכל עיקר מצותה היא הכתיבה על הבית, אלא שדין הוא בכתיבה שתהא על הספר הלכך לא בעי עיבוד לשמה במזוזה.

וכיו"ב מצינו (סוכה ט): לב"ש דבעי סכך לשמה מ"מ מה שקודם הסכך א"צ לשמה דאין על הסכך שם החפצא שלו עד שעת הסכך¹. ונראה דהיינו מעמא דמזוזה צריכה שרשום משא"כ תפילין. דנראה דשרשום הוא דין באופן הכתיבה וזה שייך רק במזוזה דהכתיבה היא החפצא דמצוה, אבל תפילין הכתיבה אינה אלא גורם לאשווי ליה לקלף שם תפילין והוא כעיבוד ולא שייך בזה דינים באופן עשייתה. [אך זה יהא תלוי בהא אי דין שרשום תלוי בזמן הכתיבה עיין תוס' סוטה יז]. ובזה יבאר מ"ש רש"י פ"ק דמגילה בהא דאמרינן דברי שלום ואמת מלמד שצריכה שרשום כאמיתה של תורה ופירש"י דהיינו ס"ת. והק' ר"ת דא"כ תיפול"ל מהא דאיקרי ספר כי הא דילפינן מינה שצריכה גידין כס"ת, לכך פיר"ת דס"ת אין צריכה שרשום ואמיתה של תורה היינו מזוזה. דהנה לפמש"נ צ"ע לכאורה דעת רש"י דס"ת צריכה שרשום וכ"ה דעת הרמב"ם (פ"א מהל' תפילין הי"ב) דכיון דבעי עיבוד לשמה א"כ גדרו כגדר תפילין וכמש"נ דשני הדרכים מותרים זל".

ונראה דלק"מ דס"ת יש בו ב' בחינות דמלבד ענין חפצא של ס"ת לכל מילי דבעי ס"ת שבזה גדרו כתפילין, הרי יש גם מצוה מסוימת של כתיבת ס"ת שהכתיבה מצוה ושייך בה דין שרשום כבמזוזה. והנה מהא דאיקרי מגילה ספר ליכא למילף אלא דינים התלויים בדין ספר של ס"ת משא"כ שרשום דהוי דין בכתיבה וא"ש ק' התוס'.

את ה' אלהיך תירא ואתו תעבד ובשמו תשבוע (ו, יג).

את ה' אלקיך תירא. לרבות תלמידי חכמים (פסחים כב.).

פ' את מרבה תמיד הנטפל, כמו שדרשו (שם) את כשרו את הטפל לבשרו. והיינו כי היראה מפני הת"ח היא חלק ממצות יראת ה', כי אין היראה מפני הת"ח כשלעצמו אלא מפני היותו מהקרובים אל ה' והלומדים תורתו.

והנה הם ג' נבחרים בעש"ן. מקדש בעולם, שבת בשנה, וז"ה בנפש, ובשלשתם נאמר מורא, וכשם שבשבת ומקדש אמרו (פ"ק דיבמות) לא משבת אתה מתירא אלא ממי שציוה וכו' לא ממקדש אתה מתירא אלא ממי שציוה וכו' ה"נ בת"ח היראה מפניו הוא מפני היותו טפל לה'. ובזה יבאר מש"ש (פסחים שם) שמעון העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה

כיון שהגיע לאת ה' אלקיך פירש וכו' עד שבא ר"ע ודרש את לרבות ת"ח. ולכא' תמוה וכי ר"ע לא חשש לכבודו של מקום כשם שחשש שמעון העמסוני, אלא אמנם לפמש"נ אין בזה פגם בכבוד המקום ואדרכה היא תוספת כבוד לו. ועמש"כ בפ' עקב (י, יט).

את ה' אלהיך תירא ואתו תעבד ובשמו תשבוע (ו, יג).

את ה' אלקיך תירא. לרבות תלמידי חכמים (פסחים כב.).

בגמ' שבת (כג: ע"פ גי' הגר"א) אי' דדחיל רבנן הו"ל התנין רבנן. וזשא"כ (תהילים קיב, א) אשרי איש ירא את ה', את לרבות ת"ח. גבור בארץ יהי זרעו דור ישרים יבורך.

את ה' אלהיך תירא ואתו תעבד ובשמו תשבוע (ו, יג).

מכאן אזהרה למוציא ש"ש לבטלה (תמורה ג:). וז"ש ליראי ה' ולחושבי שמו שמחשיכים שמו (כ"מ קצת בס' יראים בתחילת הספר). ונראה עוד ע"פ דרשת הו"ל (קידושין מ). מאי ולחושבי שמו חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה. והנה ארו"ל (נדרים י) דלא לימא לה' חטאת שמא יאנס ולא יסיים ונמצא מוציא ש"ש לבטלה, וז"ש ליראי ה' שהם יראים ונזהרים מלהוציא ש"ש באופן שהם ולחושבי שמו שהם חשבו לעשות מצוה ונאנסו.

ויצינו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים לחייתנו כחיום הזה ותרקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלהינו כאשר ציונו (ו, כד-כה).

בתשובות אמרי בינה (סי' י"ג) האריך דיש ב' בחינות בקיום המצוות, חדא מצד גוף הטעם והתועלת וכמו שאחז"ל לא נתן הקב"ה המצוות אלא לצרף בהן את הבריות, ואידך מצד שמירת גזירת המלך עיי"ש. וכ"כ בקו"ש סוף קידושין (אות קמ"א) דבכל מצוה יש שני דברים א. הטעם שבשכילו נצטוונו ב' אחרי נצטוונו צריך לקיים ציווי ה'.

ונראה דשניהם מבוארים בפסוק זה ויצינו ה' אלקינו לטוב לנו כל הימים לחייתנו כיום הזה וצדקה תהיה לנו פ' מלבד זה שהמצוות לטובתנו הנה תהיה לנו זכות כי נשמור לעשות את כל המצוות לפני ה' אלקינו כאשר ציונו.

ונשל גויים רבים מפניך החיתי והגרשני והאמורי והכנעני והפריזי והחוי והיבוסני וגו' (ז, א).

נראה דשמות ז' עממין ע"ש מפלתן, כנעני לשון כניעה, חיתי מל' מחיתה, אמורי מל' חמרה, פריזי שמכצריהם נעשו פרוים ונפרצו, יבוסני מל' תבוסה, חוי ע"ש עוה אשימנה (ועי' חולין ס:), גרשני מל' שנתגעש.

ונתנם ה' אלהיך לפניך והכיתם החרם תחרימם אתם לא תכרת להם ברית ולא תחנם (ז, ב).

ובע"ז דרשו חז"ל דאסור לספר בשבחן ואפילו לומר כמה נאה עכו"ם זה בצורתו (רמב"ם פ"י ע"ז הל' ד'). והנה בשבת (לג:) אמר רב יהודה כמה נאים מעשיה של אומה זו תקנו שווקים תקנו גשרים וכו' וקשה הא קעבר על לא תחנם. וכן קשה בכרכות (ח:) אמר ר"ע בשלשה דברים אוהב אני את המדיים וכו' הא קעבר בלא תחנם. ושמא י"ל דהאסור נאמר על אדם מסויים ולא כשמשבחם באופן כללי וצ"ע.

כי אם כה תעשו להם מזבחתיהם תתצו ומצבתם תשברו ואשיריהם תגרעון ופסיליהם תשרפון באש (ז, ח).

בסוטה (ה). כל אדם שיש בו גמות הרוח ראוי לגדעו כאשרה – הענין, כמ"ש בע"ז (מה): גדועי אשרה קודמין לכבוש א"י היינו שא"א להיות השראת השכינה בא"י יחד עם האשרה, וה"נ בגם הרוח אמרי' התם בסוטה שאומר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם.

ובע"א י"ל דהנה אמרי' התם בע"ז דבכניסתן לא"י נצטוו לגדעם מיד ולאחר כיבוש ישרשו אחריהם וה"נ בגמות הרוח א"א לשרש אחריה אלא אחר שקנה האדם מעלות רוחניות אלא שבינתיים צריך לגדעה.

¹ אלא שמצוה זו של כתיבת המזוזה אין מצותה מעשה הכתיבה אלא גדר המצוה שיהא נכתב על הבית פרשת מזוזה. ומצינו כיו"ב במילה (מנחות מב.) דאפילו אי כשרה כגוי אפ"ה מברכינן עלה דאין המצוה מעשה המילה אלא שיהא נימול, ואכמ"ל.